

РОЗДІЛ 4

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО, ГОСПОДАРСЬКО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 347.91

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-12/37>

ОКРЕМІ ОСОБЛИВОСТІ ДОТРИМАННЯ ЦИФРОВИХ ПРАВ ПРИВАТНИХ ОСІБ ПРИ ЗАСТОСУВАННІ АЛЬТЕРНАТИВНИХ СПОСОБІВ ВИРІШЕННЯ ТРАНСКОРДОННИХ СПОРІВ

SPECIFIC PECULIARITIES OF COMPLIANCE WITH PRIVATE INDIVIDUALS' DIGITAL RIGHTS AT CROSS-BOARDER ALTERNATIVE DISPUTE RESOLUTION

**Заярний О.А., д.ю.н., доцент,
професор кафедри інтелектуальної власності та інформаційного права**

Навчально-науковий інститут права Київського національного університету імені Тараса Шевченка

У статті з доктринальних та правозастосовчих позицій досліджено проблеми дотримання цифрових прав суб'єктів господарювання та їхніх уповноважених посадових осіб у відносинах що виникають у зв'язку з застосуванням альтернативних способів вирішення транскордонних спорів. Мета статті – дослідження правових засобів та умов дотримання цифрових прав учасників транскордонних спорів за застосування альтернативних способів їх вирішення, формулювання окремих пропозицій щодо удосконалення законодавства України, правозастосовчої діяльності в цій сфері правового регулювання.

Автором запропоновано класифікацію цифрових прав учасників транскордонних спорів з огляду на зміст, підстави набуття цих прав, зв'язок із інформаційними технологіями, з використанням яких вони реалізуються, тощо. На цій основі в роботі розроблено систему засобів дотримання цифрових прав приватних осіб у відносинах, які виникають під час вирішення транскордонних спорів, надано цим засобам правову та технологічну характеристику.

Поряд із цим, у роботі окреслені переваги медіації як альтернативного способу вирішення транскордонних спорів. На цій основі розроблено систему заходів з дотримання цифрових прав за замовчуванням і за призначенням у діяльності постійно діючих міжнародних комерційних арбітражів та міжнародних центрів медіації, надано характеристику цим заходам.

Окрему увагу також приділено технологічним рішенням запобігання фактам порушень цифрових прав приватних осіб у процедурах застосування альтернативних способів вирішення транскордонних спорів, окреслені перспективи їхнього подальшого використання міжнародними комерційними арбітражами та центрами медіації.

У висновках сформульовано конкретні практичні рекомендації щодо забезпечення дотримання цифрових прав приватних осіб у відносинах, які виникають у зв'язку із застосуванням альтернативних способів вирішення транскордонних спорів, запропоновано напрями подальших досліджень у цій сфері правового регулювання.

Ключові слова: альтернативні способи вирішення транскордонних спорів, дотримання цифрових прав приватних осіб, медіація, приватна особа, транскордонний спір, цифрові права.

The article researches the issues of compliance with digital rights of business entities and their authorized officials in terms of relations arising in connection with the use of cross-border alternative dispute resolution from doctrinal and law enforcement points of view. The purpose of the article is to study the legal means and conditions of adherence to participants in cross-border disputes' digital rights at alternative dispute resolution, formulation of specific proposals to improve legislation of Ukraine and the law enforcement activity in the field of legal regulation.

The author suggests the classification of digital rights of participants in cross-boarder disputes based on the content, the grounds for acquiring those rights, the connection with the information technologies used for their realization, and so on. On this basis, the system of means of observance of digital rights of private persons in the relations arising at the decision of cross-border disputes is developed, the legal and technological characteristic is given to these means.

In addition, the article outlines the benefits of mediation as an alternative way of resolving cross-border disputes. On this basis, the author develops a system of measures for the observance of digital rights by default and by appointment in the activities of permanent international commercial arbitration and international mediation centers, as well as a description of these measures are provided.

Particular attention is also paid to technological solutions to prevent violations of digital rights of individuals in the procedures for using alternative means of resolving cross-border disputes, outlined the prospects for their further use by international commercial arbitration and mediation centers.

The article provides the system of means for compliance with private individuals' digital rights at cross-border disputes alternative resolution as well as legal and technological characteristics of those means.

The conclusion provides the formulation of specific practical recommendations for ensuring the compliance with private individuals' digital rights in relations arising in connection with the use of cross-border alternative dispute resolution and suggests the ways for further research in the given field of legal regulation.

Key words: cross-border alternative dispute resolution, compliance with private individuals' digital rights, mediation, private individual, cross-border dispute, digital rights.

Істотне розширення сфери транскордонного співробітництва між суб'єктами зовнішньо-економічної діяльності, зареєстрованими в Україні, громадянами нашої держави із суб'єктами приватного права з основним місцем знаходження в інших державах, передусім Європейського Союзу поряд з істотними економічними перевагами, водночас зумовило збільшення кількості транскордонних спорів. Їх вирішення до останніх років традиційно здійснювалося із застосуванням процедурних інструментів діяльності постійно діючих міжнародних комерційних арбітражів.

Між тим, спеціальний порядок вирішення транскордонних спорів, властивий для більшості інституційних міжнародних арбітражів, складність та витратність вирішення цієї категорії спорів, викликали зростання практичного інтересу до альтернативних способів їх розв'язання [1].

Між тим, спеціальний порядок вирішення транскордонних спорів, властивий для більшості інституційних міжнародних арбітражів, складність та витратність вирішення цієї категорії спорів, викликали зростання практичного інтересу до альтернативних способів їх розв'язання [1].

Мета статті – дослідження правових засобів та умов дотримання цифрових прав учасників транскордонних спорів, при застосуванні альтернативних способів їх вирішення, формулювання окремих пропозицій щодо удосконалення законодавства України, правозастосовчої діяльності у цій сфері правового регулювання.

Об'єктом дослідження виступають суспільні відносини, які виникають під час реалізації цифрових прав приватними особами – учасниками транскордонних спорів, які вирішуються із застосуванням альтернативних способів їх вирішення.

Підписанням Україною 7 серпня 2019 року в Сінгапурі Конвенції ООН «Про міжнародні угоди за результатами медіації» (United Nations Convention on International Settlement Agreements Resulting from Mediation), (далі – Сінгапурська Конвенція) [2], наша держава зробила істотний крок для уможливлення та полегшення виконання рішень, досягнутих сторонами у ході медіації в міжнародних комерційних спорах. Конвенцією передбачено запровадження інструментів визнання та виконання рішень, досягнутих у ході медіації, подібних до тих, які передбачені Нью-Йоркською Конвенцією про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень 1958 р [3].

Конвенція застосовується до міжнародних угод, укладених у результаті медіації у комерційних спорах між двома компаніями з різних країн-учасниць Конвенції. Вона створює уніфіковані рамки для визнання таких угод на території країни-учасниці та робить можливим звернення до суду для визнання такої угоди та її виконання в іншій юрисдикції.

Тим самим, Сінгапурською Конвенцією фактично було закладено уніфіковані правові засади для застосування альтернативних способів вирішення транскордонних спорів, передусім за участю приватних осіб на основі медіації.

У юридичній літературі за медіацією визнається багато переваг у значенні альтернативного способу вирішення транскордонних спорів порівняно з судовим розглядом цієї категорії справ.

Серед таких переваг вказуються зокрема:

«... 1. **Економія витрат і часу:** медіацію можливо організувати за кілька тижнів і завершити за один чи два дні.

2. **Контроль за результатом:** сторони несуть відповідальність і спільно визначають умови врегулювання, а медіатор сприяє врегулюванню.

3. **Збереження відносин:** медіація – мирна, неконфронтаційна процедура, тоді як судовий процес і арбітраж є більш змагальними формами вирішення спорів.

4. **Конфіденційність:** медіація – це конфіденційний процес, за якого те, що було обговорено чи узгоджено в приватному порядку, не може бути передано третій стороні без згоди сторін. Навіть якщо медіація не привела до угоди, сторони можуть перейти до арбітражу або судового розгляду, але те, що відбувалося в процесі медіації, залишається конфіденційним і не буде розголошено або використано під час арбітражного чи судового розгляду [4].

Водночас, закладаючи міжнародно-правові стандарти застосування альтернативних способів вирішення транскордонних спорів, згадана Конвенція [3] аналогічно до інших актів міжнародного права [2; 5] досить поверхнево врегулювала питання визначення механізму дотримання цифрових прав приватних осіб у застосуванні альтернативних способів вирішення транскордонних спорів.

Ідеться, зокрема, про права суб'єктів господарювання, які вдаються до застосування альтернативних способів вирішення транскордонних спорів, їхніх представників, що діють на підставі актів національного законодавства, статутних документів чи договорів про надання правової допомоги, а також окремих фізичних осіб, які не мають статус підприємця, проте, згідно з нормами міжнародного законодавства можуть виступати сторонами (стороною) відповідної категорії юридичних конфліктів.

Як одна зі стадій реалізації учасниками транскордонних спорів, дотримання цифрових прав, на нашу думку, по-перше, полягає у законодавчому закріпленні на міжнародному рівні системи гарантій забезпечення вказаної категорії прав суб'єктів господарювання, їхніх представників, які беруть участь у вирішенні транскордонних спорів шляхом медіації, або застосування інших альтернативних способів; по-друге, проявляються через формування суб'єктами, які наділені статусом медіатора у транскордонних спорах необхідних правових, організаційних та технологічних умов, необхідних для належного здійснення учасниками цієї категорії спорів, визнаних за ними цифрових прав.

У юридичній літературі щодо сутності та умов дотримання цифрових прав приватних осіб відсутня єдина правова позиція.

Поняття «цифрові права людини» охоплює фактично два розуміння. У першому ним називають усі ті права, здійснення та захист яких тісно пов'язаний сьогодні з використанням цифрових інструментів або має суттєву онлайн-складову. У другому – лише ті права, які виникають або починають претендувати на статус фундаментальних у цифрову епоху [5, с. 20].

Відповідно, акцентуючи на категорії цифрових прав учасників транскордонних спорів, ми спираємось на способи набуття й реалізації цих прав, а також їхнього безпосереднього зв'язку із цифровими майновими та немайновими благами.

У такому контексті до категорії цифрових прав приватних осіб, пов'язаних із застосуванням альтернативних способів вирішення транскордонних спорів можна віднести такі групи прав:

1. Права, пов'язані із застосуванням електронних довірчих послуг у процедурах застосування альтернативних способів вирішення транскордонних спорів:

а) право на спільне обрання постачальника електронних довірчих послуг;

б) право на цифрову ідентифікацію з використанням електронно-цифрового підпису або печатки на будь-якій стадії вирішення транскордонного спору;

в) право на висловлення застережень щодо окремих випадків застосування електронних довірчих послуг у процедурах медіації відносно транскордонних спорів;

г) право на взаємне визнання правомірності актів волевиявлення, вчинених із використанням електронних довірчих послуг у процесі медіації в транскордонних спорах;

д) право вимагати від органу чи установи, що здійснює вирішення транскордонного спору проведення експертизи цілісності та автентичності документів, засвідчених із використанням електронних довірчих послуг.

2. Права, пов'язані з автоматизованою обробкою персональних даних учасників розгляду та вирішення транскордонних спорів:

а) право надавати та відкликати згоду на обробку персональних даних органом чи установою, яка застосовує альтернативні способи вирішення транскордонних спорів;

б) право бути поінформованим про умови обробки персональних даних при застосуванні альтернативних способів вирішення транскордонних спорів, включаючи умови зберігання, знищення і знеособлення персональних даних;

в) право на забуття в базах даних, інформаційно-телекомунікаційних системах, які перебувають у володінні органу чи установи, що здійснює вирішення транскордонного спору;

г) право на цифрову верифікацію документів, які містять персональні дані, тощо.

3. Права, пов'язані з організацією цифрової взаємодії в процесі застосування альтернативних способів вирішення транскордонних спорів:

а) право на вибір форми розгляду транскордонних спорів (офлайн чи онлайн);

- б) право на подання електронних доказів у справі;
- в) право на використання електронної форми договорів, ухваленого за результатами медіації у транскордонних спорах;
- в) право подавати клопотання щодо виключення окремих видів цифрових даних як доказів у транскордонних спорах у випадку доведення їх недостовірності, скомпрометованості або конфліктогенності;
- г) право сторін спору обирати застосоване право до дійсності електронних документів та цифрових даних, що подаються сторонами, як електронні докази у справі;
- д) право учасників транскордонних спорів на конфіденційність інформації, включно з такою, яка створюється й обробляється в електронній формі, а також право на застереження щодо розпорядження конфіденційною інформацією, яка стала відома учасникам спору у зв'язку з реалізацією процедур медіації.

Спираючись на сутність і види наведених прикладів цифрових прав, можна запропонувати вказану нижче групу організаційно-правових заходів щодо їх дотримання органами та установами, які здійснюють вирішення транскордонних спорів на основі медіації:

1. Затвердження порядку обробки персональних даних під час застосування альтернативних способів вирішення транскордонних спорів для постійно діючих міжнародних арбітражних судів та центрів медіації.
2. Розробка й затвердження правил електронного документообігу в процесі застосування альтернативних способів вирішення транскордонних спорів, так само для інституційних міжнародних комерційних арбітражів, центрів медіації.
3. Затвердження правил цифрової ідентифікації учасників транскордонних спорів та верифікації їхніх документів.
4. Визначення в умовах договорів, затверджених за

результатами медіації умов щодо мети та згоди на обробку персональних даних сторін або їхніх представників за цими договорами та умов щодо гарантій забезпечення конфіденційності інформації, яка створюється чи передається у процедурах медіації.

5. Затвердження постійно діючими міжнародними комерційними арбітражами та центрами медіації правил онлайн розгляду справ, пов'язаних із застосуванням альтернативних способів вирішення транскордонних спорів.

Слід зауважити, під час реалізації вказаних заходів важливо, щоб їхнє виконання органами, які здійснюють вирішення транскордонних спорів, здійснювалось на основі норм міжнародного права, включаючи регіональні акти, наприклад, конвенцій Ради Європи [7].

Висновки. Проведене дослідження дає змогу констатувати, що дотримання цифрових прав приватних осіб під час застосування альтернативних способів вирішення транскордонних спорів поєднує в собі два аспекти вирішення окресленої проблеми: по-перше, затвердження органами та установами, які здійснюють вирішення відповідної категорії справ загальних правил, спрямованих на гарантування дотримання цифрових прав сторін транскордонних спорів; по-друге, забезпечення безпосереднього виконання таких правил всіма учасниками відносин щодо застосування альтернативних способів вирішення транскордонних спорів на всіх стадіях провадження, включаючи виконання угоди, затвердженої за результатами медіації.

Натепер потребує вирішення проблема розробки міжнародних регламентів онлайн медіації у транскордонних спорах, а також схвалення міжнародних стандартів забезпечення кібербезпеки, загальних вимог технологічного супроводу онлайн медіації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондаренко-Зелінська Н.Л. Запровадження альтернативних способів врегулювання спорів: європейський досвід для України. URL: <http://ndippp.gov.ua/Schorichnuk/BondarenkoZelinska.Pdf>. (дата звернення: 28.12.2021 року).
2. Конвенція ООН про міжнародні угоди про врегулювання спорів за результатами медіації щодо медіації від 20 грудня 2018 р. (дата ратифікації Україною – 7 серпня 2019 р.) URL: https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/media-documents/uncitral/ru/mediation_convention_r_0.pdf (дата звернення: 28.12.2021 року).
3. Конвенция о признании и приведении в исполнение иностранных арбитражных решений. Нью-Йорк, 10 июня 1958 г. *База даних «Законодавство України»*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_070#Text (дата звернення 28.12.2021).
4. Потьомкіна Юна. Конвенція ООН «Про міжнародні угоди за результатами медіації» як новий інструмент у міжнародній торгівлі. *Юрист & Закон*. 3 жовтня 2019 р. URL: https://www.asterslaw.com/content/news/files/ysp_193_ukr_1570181176_ua.pdf (дата звернення: 28.12.2021).
5. Разметаева Ю.С. Цифрові права людини та проблеми екстратериторіальності в їх захисті. *Право та державне управління*. № 4. 2020. С. 17–23. URL: http://www.pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/4_2020/4.pdf (дата звернення: 28.12.2021).
6. Конвенція з питань цивільного процесу. Гаага, 1 березня 1954 р. (дата набуття чинності для СРСР: 26 липня 1967 р.) *База даних «Законодавство України»*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_083/print (дата звернення: 28.12.2021).
7. Заярний О.А. Інформаційна сфера як об'єкт адміністративно-правової охорони: деякі доктринальні та нормативні аспекти. *Журнал східноєвропейського права*. № 1. 2016 (25.01.2016). URL: http://easternlaw.com.ua/wp-content/uploads/2016/01/zaiarnyi_23.pdf (дата звернення: 28.12.2021).